

**Materská škola, Jána Kollára 896,
Malacky**

**Vývin komunikačných
kompetencií pre deti
predškolského veku**
(Metodický materiál)

Materiál je určený pre vnútornú
potrebu MŠ.

2018

Postupnosť vývinu jazykových kompetencií pre deti predškolského veku

Nasledujúce vývinové zaradenie rečových schopností detí slúži ako pomôcka pri identifikovaní komunikačných problémov. Tieto môžu používať učiteľky všetkých vekových skupín. Komunikačné schopnosti sa vyvíjajú postupne a každé dieťa prechádza rečovým vývinom svojim tempom. Nasledujúce zaradenie jazykového vývinu detí zobrazuje vek, v ktorom väčšina slovensky hovoriacich detí dosiahne vývinové medzníky. Tieto sú presne uvedené v konkrétnom období vývinu dieťaťa. Ak dieťa nedosiahne jeden vývinový medzník v istom veku, neznamená to, že má problém. Ak však dieťa nedosahuje viacero jazykových kompetencií v danom veku, alebo dieťa dosahuje schopnosti uvedené pre nižší vek, je dobré odporučiť rodičovi vyhľadať logopedickú pomoc.

3 – 4 roky: Štádium logických pojmov.

Trojročné dieťa už dokáže tvoriť nielen jednoduché, ale i rozvité (viacslovné) vety. V komunikácii je aktívne, bez ťažkostí vie tvoriť súvetia, má rozsiahlu a flexibilnú slovnú zásobu, spontánne používa všetky gramatické pravidlá materinského jazyka (ohýbanie slov, používanie správnych gramatických tvarov a pod.) Občasné chyby a typické detské novotvary sú v tomto veku normálne.

Vo veku 3 rokov sú slová ešte úzko späté s konkrétnymi javmi, ale postupne sa, pomocou abstrahovania stávajú všeobecnými pojmami. V tomto období mimoriadne vzrastá nebezpečenstvo vzniku zajakavosti (Lechta, 1990). Troj až štvorročné dieťa už ovláda jazyk, hovorí plynulejšie. Nastáva kvalitatívny posun poznávacích aktivít, čo sa premieta aj do rozvoja reči.

Dieťa zvyčajne dokáže:

- povedať svoje meno a priezvisko;
- chápe pojmy “ja – moje”;
- rozdiel typu “malý – veľký”;
- ovláda výslovnosť približne 2/3 samostatných spoluhlások N, M, P, H, T, K, F, V, G, B, J, D vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova);
- používa množné číslo;

- pochopiť svoju úlohu komunikačného partnera a reagovať v nej špecificky podľa konkrétnej situácie;
- chápe pomenovanie časových pojmov (deň – noc);
- pozná asi 1 000 slov;
- správne rozoznáva pohlavie (chlapec - dievča).
- používa výrazy, ktoré vyjadrujú rozkaz, presvedčovanie („Prosím ťa, podaj mi..“), spoluprácu („Budem ti pomáhať.“);
- vie hovoriť prostredníctvom jednoduchých viet;
- začína používať časy sloves, rozpoznáva slovesný čas (hrám sa - hral som sa - budem sa hrať);
- začína používať podmieňovací spôsob;
- vyjadruje sa správne gramaticky, hoci niekedy nesprávne použije množné číslo;
- včleňuje do reči väčšinu slovných druhov, skloňovať a časovať bez výrazných dysgramatizmov;
- rado udržuje konverzáciu otázkami (ako, prečo, kedy);
- má zvukovo rozlišovať a správne vyslovovať fonémy N, M, P, H, T, K, F, V, G, B, J, D vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova);
- forma vyjadrovania dieťaťa predbieha úroveň myslenia, prevláda myslenie v obrazoch.

Pri stimulácii jazykového prejavu 3-4 ročných detí pozor:

- dieťa niekedy používa nezmyselné slová, niekedy si utvorí vlastné slová;
- môže formálne hovoriť ako dospelé, ale bez porozumenia, čiže sa hrá so slovami;
- dieťa by nemalo nahrádzať K za T (kameň = tameň, koník = toník) alebo naopak T za K (tuleň = kuleň), často je s tým spojené aj nahrádzanie hlásky G za D alebo D za G.
- nemalo by tvoriť hlásky nesprávne (hrdelné R, račkovanie, šušlanie a pod.)

Je dôležité, aby učiteľka 3-4 ročných detí:

- Pri chybách vetných konštrukcií a gramatickej skladby vety dieťa bolo nenápadne opravené, je potrebné opakovať zle vyslovené slovo správne.
- Umožnila dieťaťu kladenie otázok, hľadanie možností a riešenia.
- Vyjadřila dieťaťu porozumenie, účasť, vypočula si ho.
- Stimulovala správny rečový prejav detí v triede prostredníctvom hier a činností.
- Zarad'ovala dychové a oromotorické cvičenia podľa úrovne (U1).
- Dbala na správnu výslovnosť foném N, M, P, H, T, K, F, V, G, B, J, D vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova).

- Sledovala, či dieťa nevymieňa hlásky. Ide o zvukovo podobné fonémy, preto je potrebné zamerať sa na zámenu K za T, T za K, D za G.
- Sledovala, aby deti nevyslovovali hrdelné R, pretože je predstupňom budúcej rinolálie (račkovania).

4 – 5 rokov: Štádium počiatočnej intelektualizácie reči

Počas tohto obdobia sa skvalitňuje rečový prejav, rastie slovná zásoba, spresňuje sa používanie gramatiky. U niektorých detí pretrváva nesprávna výslovnosť tzv. ťažkých hlások (r, dz,...). Dieťa tvorí dlhšie vety, súvetia. V komunikácii je aktívne, bez ťažkostí vie tvoriť súvetia, má rozsiahlu a flexibilnú slovnú zásobu, spontánne používa všetky gramatické pravidlá materinského jazyka (ohýbanie slov, používanie správnych gramatických tvarov a pod.) Chápe jednoduché vtipy, dokáže si ich samé vymýšľať. Dieťa začína používať jazyk na rozprávanie o veciach, ktoré sú nielen okolo neho, ale aj o veciach, ktoré sú v jeho hlave, na vyjadrenie vlastných myšlienok. Preto nesmieme zabudnúť, že s dieťaťom treba neustále rozprávať, aby sa jeho slovná zásoba neustále rozširovala, aby tieto svoje myšlienky dokázalo vyjadriť. Pretože čím je jeho slovná zásoba väčšia, tým sa rýchlejšie vyvíja jeho myslenie. Čím viac dieťa myslí, tým viac využíva jazyk. A tak rozprávanie spätne podporuje rozvoj jeho inteligencie. Je viditeľne markantné skvalitnenie morfológicko-syntaktickej roviny. (Shoppardová, 1992)

Dieťa zvyčajne dokáže:

- rozprávať bez výrazných dysgramatizmov;
- čoraz suverénnejšie tvoriť antonymám (protiklady);
- reprodukovat' riekanky a krátke básničky, prípadne jednoduchý text;
- ovláda 80% samostatných spoluhlások;
- rozpoznáva a správne používa slovesný čas (hrám sa - hral som sa - budem sa hrať);
- rozpoznáva a správne používa farby;
- vie nadviazať konverzáciu a udržať ju;
- pozná 2500 – 3000 slov;
- aktívne používa 1500 – 2000 slov;
- vie povedať mená svojich súrodencov, kamarátov, učiteliek;
- prejavuje kvalitatívny pokrok v chápaní obsahu slov;
- tvorba tzv. vyšších pojmov (prechod na druhosignálnu úroveň), často je spojená s fyziologickými ťažkosťami v reči (nebezpečenstvo vzniku zajakavosti);
- druhý vek otázok – *Prečo?*, *Kedy?*;
- výrazne sa prejavuje tvorba súvetí;

- dokáže diferencovať hlásky na začiatku slov (fonematické uvedomovanie);
- chápe a tvorí nadradené slová a jednoduché protiklady;
- používa v rečovom prejave podstatné mená, prídavné mená, slovesá;
- správne artikuluje fonémy F, V, G, B, J, D vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova);
- začína si uvedomovať, že hovorené slovo sa dá transformovať do písanej podoby;
- spoznáva písanú podobu niektorých foném, či slov;
- dokáže spojiť písanú podobu fonémy s jej zvukovou podobou.

Pri stimulácii jazykového prejavu 4-5 ročných detí pozor:

- dieťa zamieňa niektoré hlásky za iné, ktoré vie ľahšie vysloviť (napr. Brno - Bino);
- vynecháva hlásky, ktoré mu spôsobujú ťažkosti (napr. čevivý - červivý);
- niektoré hlásky zamieňa;
- vynecháva iné hlásky (napr. atúsi - rakúsky);
- často zamieňa jednu hlásku už vyslovenou hláskou - obyčajne v jednoslabičných slovách (napr. tat - tak);
- niektoré slabiky sa dieťaťu mimoriadne páčia, a preto ich vyslovuje viackrát (napr. asasa - abeceda);
- niekedy sa vyskytujú osobitné, úplne náhodné napodobeniny (napr. hatitti - jahody);
- niekedy si dieťa vytvára novotvary (napr. gauč – gaučence).
- nemalo by komolíť žiadne slová, aj ťažšie slová, ktoré povie prvý krát zle, by na druhý, tretí pokus malo dokázať povedať správne;
- malo by tvoriť a používať správne takmer všetky hlásky a dvojhlásky;
- R,L môže ešte vynechávať, alebo ich nahrádzať inými hláskami;
- sykavky C,S,Z,Č,Š,Ž by už malo byť správne aspoň v niektorých slovách;
- nemalo by tvoriť hlásky nesprávne (hrdelné R, račkovanie, šušlanie a pod.)

Je dôležité, aby učiteľka 4 - 5 ročných detí:

- Pri chybách vetných konštrukcií a gramatickej skladby vety dieťa jasne opravila a dala dobrý jazykový príklad;
- Umožnila dieťaťu opakovať zle vyslovené slovo vysloviť správne.
- Umožnila dieťaťu kladenie otázok, hľadanie možností a riešenia.
- Dávala deťom dostatok možností na rozvoj aktívnej aj pasívnej slovnej zásoby.
- Vyjadrila dieťaťu porozumenie, účasť, vypočula si ho.
- Stimulovala správny rečový prejav detí v triede prostredníctvom hier a činností a vzdelávacích aktivít.

- Zarad'ovala dychové a oromotorické cvičenia podľa úrovne (U1, U2).
- Dbala na správnu výslovnosť foném F, V, G, B, J, D vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova).
- Dbala na používanie všetkých dvojhlások a ich správnu výslovnosť.
- Stimulovala používanie antonym a vymyslela jazykové hry na vyhľadávanie slov s protichodným významom.
- Sledovala, či dieťa nevymieňa hlásky.
- Sledovala, či dieťa nevynecháva hlásky v slovách.
- Sledovala, či dieťa nezamieňa ľahšie vysloviteľné hlásky za ťažšie.
- Sledovala, aby deti nevyslovovali hrdelné R, pretože je predstupňom budúcej rinolálie (račkovania).
- Dávala dostatok možností na naučenie básní, riekaniiek a reprodukciu textov.
- Stimulovala vynárajúcu sa gramotnosť.

5 - 6 rokov: Štádium pokročilej intelektualizácie reči

Pretrváva až do dospelosti. Počas tohto procesu prebieha spresňovanie obsahu slov a gramatických foriem, skvalitňuje sa celkový rečový prejav a neustále rastie slovná zásoba (Lechta, 1990). Výslovnosť u detí je však otázkou praxe. Preto správnu výslovnosť je potrebné stimulovať a dať deťom dostatočný priestor na sebvýjadrenie. Lechta (1990) uvádza, že vývin výslovnosti sa riadi pravidlom najmenej námahy. Dieťa najprv vytvára tie hlásky, ktoré si vyžadujú najmenšiu námahu a až v neskoršom veku aj artikulačne náročnejšie hlásky. Podľa toho pravidla tvorí dieťa najprv samohlásky, potom perné spoluhlásky a postupne sa dostáva až k hláskam hrdelným. Na konci predškolského obdobia má vedieť správne vyslovovať všetky hlásky a hláskové skupiny. Vynárajúca sa gramotnosť na konci predškolského obdobia je viditeľná, niektoré deti vedia čítať jednoduchšie texty, iné ovládajú niekoľko slov, či grafém. (Jakabčic, 2002)

Dieťa zvyčajne dokáže:

- rozprávať bez dysgramatizmov;
- čoraz suverénnejšie tvorí antonymá (protiklady), homonymá (slová rovnako znejúce s iným významom) a synonymá (slová s rovnakým významom);
- reprodukovať riekanky a dlhšie básničky, prípadne dlhší text (napr. známe rozprávky);
- ovláda 100% samostatných spoluhlások;
- rozpoznáva a správne používa slovesný čas, skloňovanie, stupňovanie prídavných mien (hrám sa - hral som sa - budem sa hrať; dub – od duba; malý, väčší, najväčší);
- rozpoznáva a správne používa základné aj odvodené farby;

- vie nadviazať verbálnu, aj neverbálnu komunikáciu a udržať ju;
- reč je z gramatického hľadiska správna;
- aktívne ovládanie 2 500 – 3 000 slov;
- v reči výskyt všetkých slovných druhov v reči;
- verbálny prejav sa vo všetkých jazykových rovinách čoraz viac približuje reči dospelých;
- vie vysvetliť použitie predmetov dennej spotreby;
- v správnom poradí realizuje aj pomerne dlhé príkazy;
- spontánne a súvisle dokáže rozprávať o rozličných udalostiach;
- zreprodukuje aj pomerne dlhú vetu;
- verbálny prejav obsahovo i zvukovo zodpovedá požiadavkám bežnej konverzácie;
- skvalitňovanie štylistickej stránky rečových prejavov, sémantickej a pragmatickej roviny jazyka;
- rozvoj regulačnej funkcie reči;
- komplexne si osvojiť grafickú podobu reči a cudzie jazyky;
- používať všetky slovné druhy pri tvorení zložitejších súvetí;
- sluchovo diferencovať hlásky na konci slov;
- sluchovo diferencovať hlásky v strede slov;
- používať v rečovom prejave všetky slovné druhy, hovoriť gramaticky správne;
- tvoriť zložitejšie súvetia;
- prejaviť vyskytovanie tzv. egocentrickej reči – „reč pre seba“, súbežne s „rečou pre iných“;
- spája pojmy s účelom (napr. lopta je na kopanie);
- reguluje správanie na základe tzv. vnútornej reči, ktorá sa v tomto období rozvíja;
- slovnú zásobu tvoria dieťaťa prevažne konkrétne pojmy s vyššou frekvenciou výskytu;
- na konci obdobia správne artikulovať fonémy L, R vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova).

Pri stimulácii jazykového prejavu 5-6 ročných detí pozor:

- niekedy pretrvávajúce nesprávne výslovnosti tzv. ťažších hlások (L, R);
- u dieťaťa sa nesmie už vyskytovať žiadne komolenie slov (napr. červená – čevrená);
- dieťa by malo byť schopné správne zopakovať aj dlhšie cudzie slová (napr. rododendrón, parašutista);
- hlásky R a L by sa mali objavovať aspoň v niektorých slovách a správne;
- žiadnu hlásku by nemalo tvoriť nesprávne;
- dieťa má mať ukončený vývin reči – nekomolí slová, správne využíva časovanie, skloňovanie, všetky slovné druhy;

Je dôležité, aby učiteľka 5-6 ročných detí:

- Pri chybách vetných konštrukcií a gramatickej skladby vety dieťa jasne opravila a dala dobrý jazykový príklad.
- Dbala na to, aby deti používali všetky slovné druhy v gramaticky správnych tvaroch.
- Umožnila dieťaťu, aby si uvedomilo nesprávnu výslovnosť a dala mu možnosť opraviť sa.
- Umožnila dieťaťu kladenie otázok, hľadanie možností a riešenia, rozvíjala analyticko-syntetické myslenie.
- Dávala deťom dostatok možností na rozvoj aktívnej aj pasívnej slovnej zásoby.
- Vyjadrila dieťaťu porozumenie, účasť, vypočula si ho, vytvorila predpoklady na samostatné vyjadrovanie.
- Dbala, aby deti využívali dialóg aj monológ.
- Stimulovala správny rečový prejav detí v triede prostredníctvom hier a činností a vzdelávacích aktivít.
- Zarad'ovala dychové a oromotorické cvičenia podľa úrovne (U1, U2, U3).
- Dbala na správnu výslovnosť všetkých foném vo všetkých pozíciách (na začiatku, v strede aj na konci slova).
- Dbala na používanie všetkých dvojhlasok a ich správnu výslovnosť.
- Stimulovala používanie synonym, homonym a antonym a vymyslela jazykové hry na vyhľadávanie a využívanie týchto slov.
- Sledovala, či dieťa nevymieňa hlásky alebo slabiky v slovách.
- Sledovala, či dieťa nevynecháva hlásky, alebo slabiky v slovách.
- Sledovala, či dieťa nezamieňa ľahšie vysloviteľné hlásky za ťažšie.
- Sledovala, aby deti nevyslovovali hrdelné R, pretože je predstupňom budúcej rinolálie (račkovania).
- Dávala dostatok možností na naučenie básní, riekaniiek a reprodukciu textov.
- Stimulovala vynárajúcu sa gramotnosť, umožnila deťom prejavíť sa aj prostredníctvom písaného textu.
- Zarad'ovala metódy na stimuláciu vynárajúcej sa gramotnosti v triede.

V texte sú predstavené postupne jednotlivé štádiá vývinu reči. Od detí však nemožno očakávať, že všetky budú v rovnakom štádiu rečového vývinu. Každé dieťa je individualitou, nie každé dieťa bude v určitom štádiu vývinu reči presne v uvádzanom veku. Preto nie je potrebné tlačiť, aby každé dieťa bolo na tom rovnako. Podľa Lechtu (1990) iba u 50% detí sa dané štádium objavuje približne v tabuľkovom veku. Odlišnosť detí možno predpokladať v dĺžke trvania jednotlivých štádií. Treba brať do úvahy vždy individuálny vývin dieťaťa, ktorý závisí od rôznych vplyvov (dialekt, biologické vplyvy...). Úlohou učiteliek je **hlavne zarad'ovať hlasové, oromotorické, dychové cvičenia, stimulovať deti k jazykovému prejavu a rozvíjať ich slovnú zásobu.**

Použitá literatúra:

STOPPARDOVÁ, M. Otestujte svoje dieťa. Martin: Neografia. 1992

LECHTA, V. a kol. Logopedické repetitórium. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1990.

WÁGNEROVÁ, M. Vývinová psychologie. Praha: Portál. 2000

ŘÍČAN, P. Cesta životem. Vývojová psychologie. Praha: Portál. 2006

LEACHOVÁ, P. Dieťa a ja, Praha: Ottovo nakladatelství, 2000

LECHTA, V a kol. Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti, Martin: Osveta, 2002.

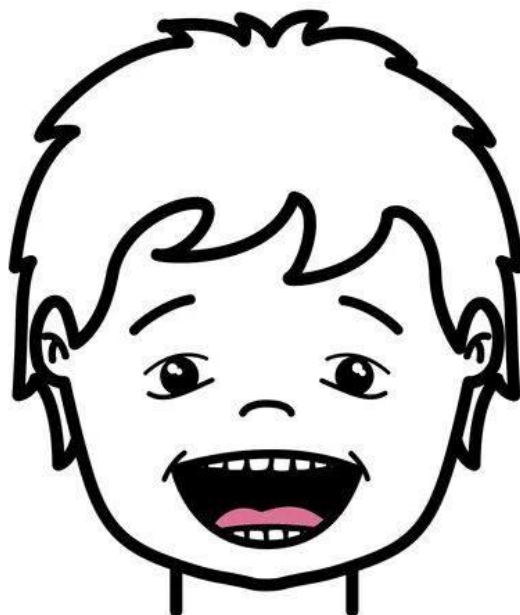
JAKABČIC, I. 2002. Základy vývinovej psychológie. Bratislava: IRIS, 2002.

Spracovala: PaedDr. Simonetta Holešová, 2018

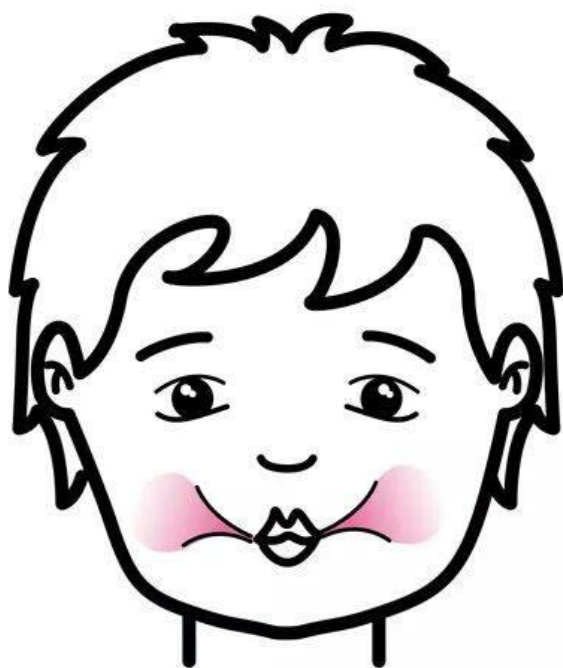
Postupnosť oromotorických cvičení pre deti predškolského
veku
(Jazyk a komunikácia - artikulácia, výslovnosť)
Úroveň 1

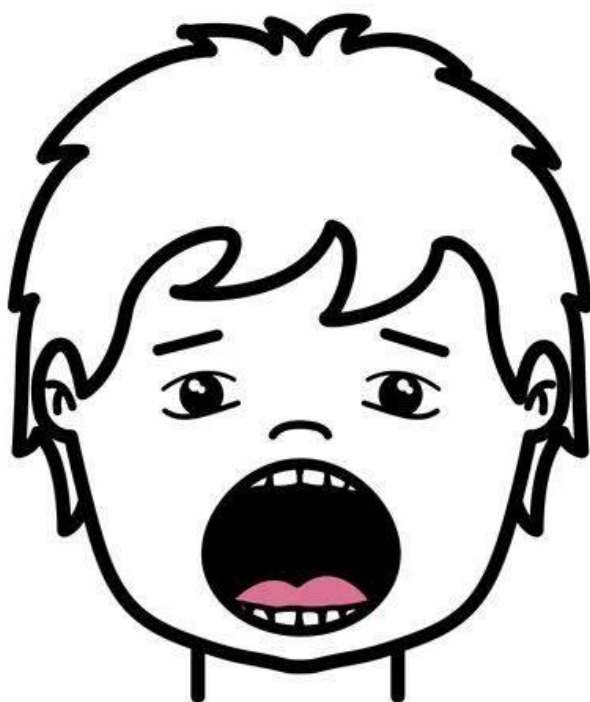
Nafukovanie oboch líc súčasne – vyfukovanie cez ústa (rýchle, pomalé podľa pokynov)

Otváranie úst – napodobňovanie úsmevu širokého - ukážka zubov - zatvorenie úst

Špúlenie pier – napodobnenie bozku – cmukanie – uvoľnenie pier

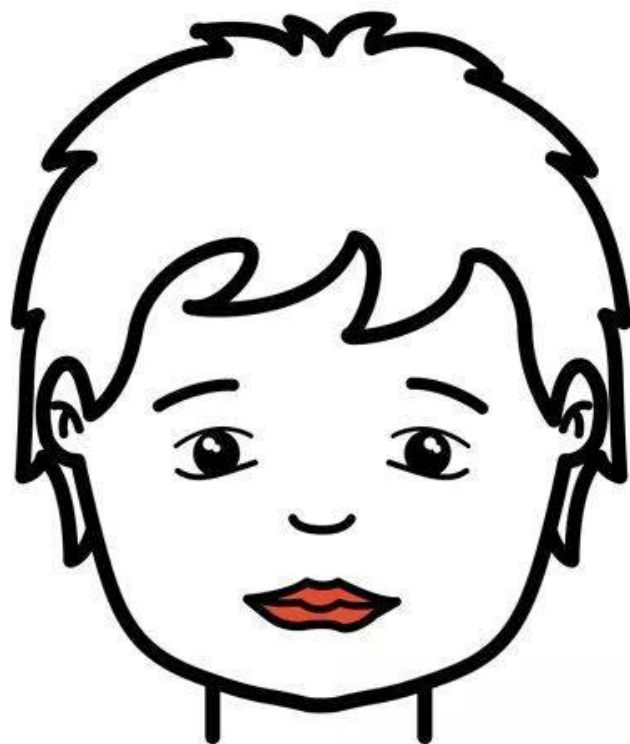
Široké otváranie úst – zatváranie úst – precvičovanie lícných svalov

Mierne otvorené ústa – vyplazovanie jazyka – zatvorenie úst

Fiktívne zívanie

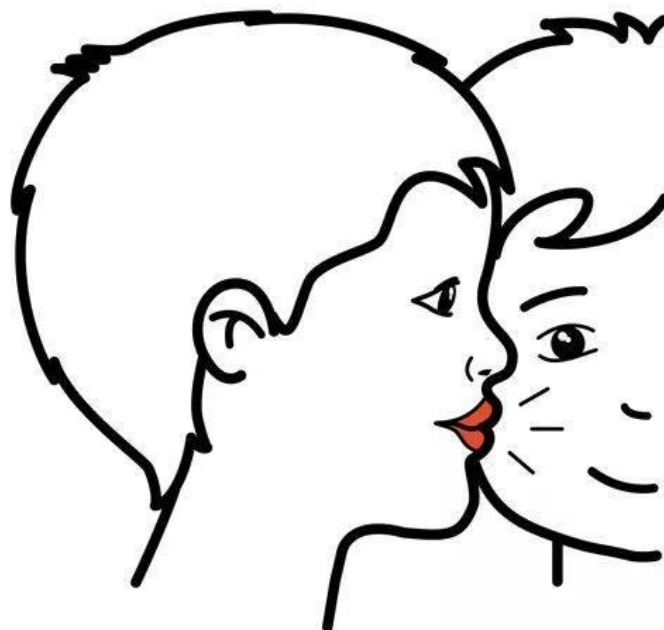
Špúlenie úst – zatínanie pier

Otváranie – zatváranie úst – fiktívne kričanie

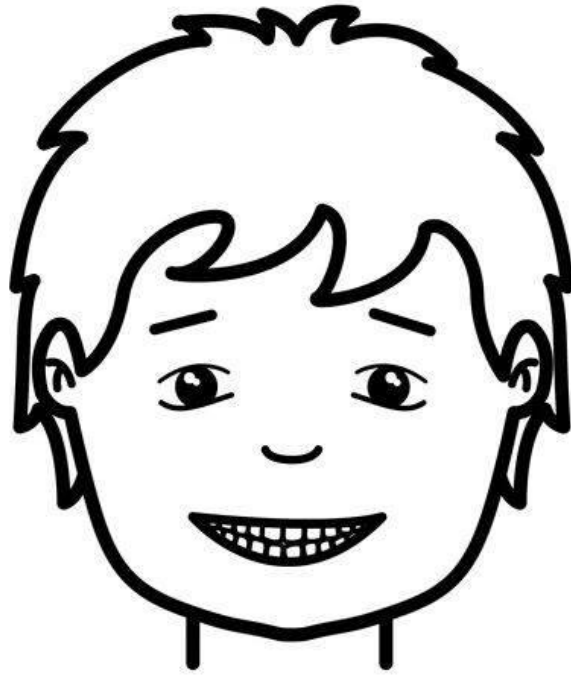
Fiktívny plač s otvorenými ústami – zavrieť ústa – na pokyn fiktívny plač

Fiktívny bozk do vzduchu, na ruku, na líce kamarátovi

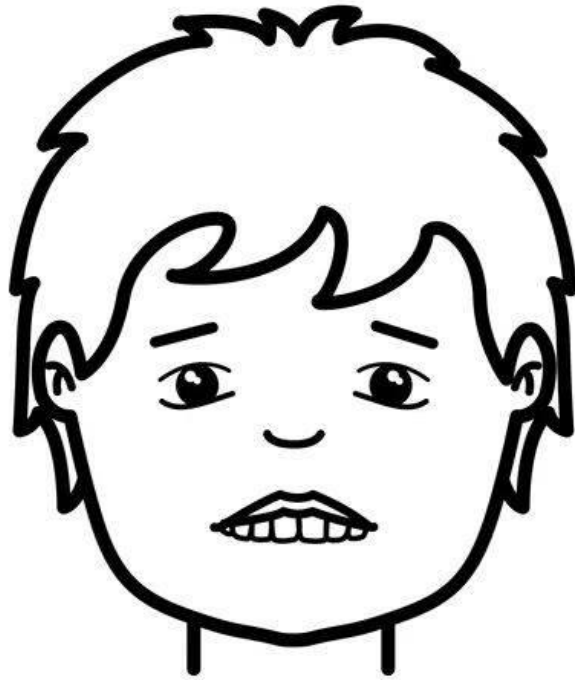
Vážna tvár – mierny úsmev so zatvorenými ústami – vážna tvár

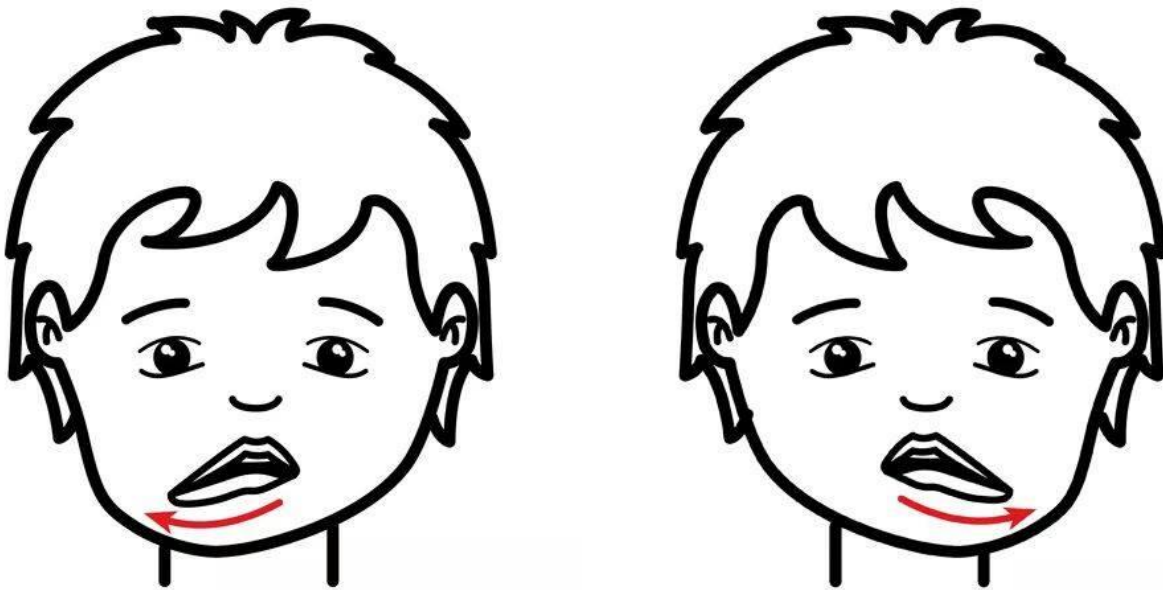
Vážna tvár – úsmev s otvorenými ústami – vážna tvár

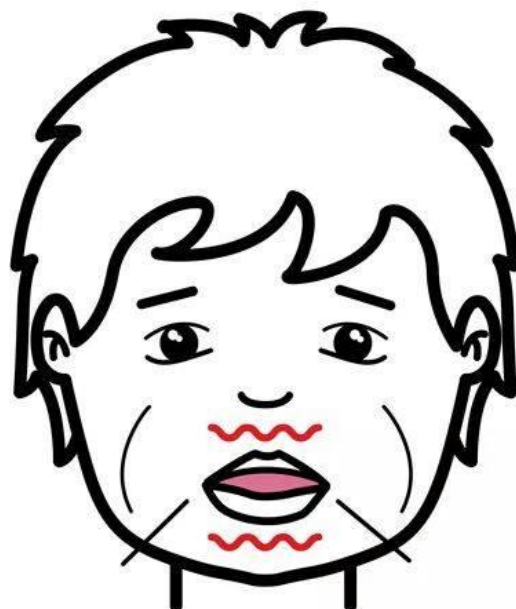
Fiktívny úľak – otvorené ústa do tvaru kruhu

Mierne pootvorenie úst – mierne zatínanie zubov cez spodnú peru

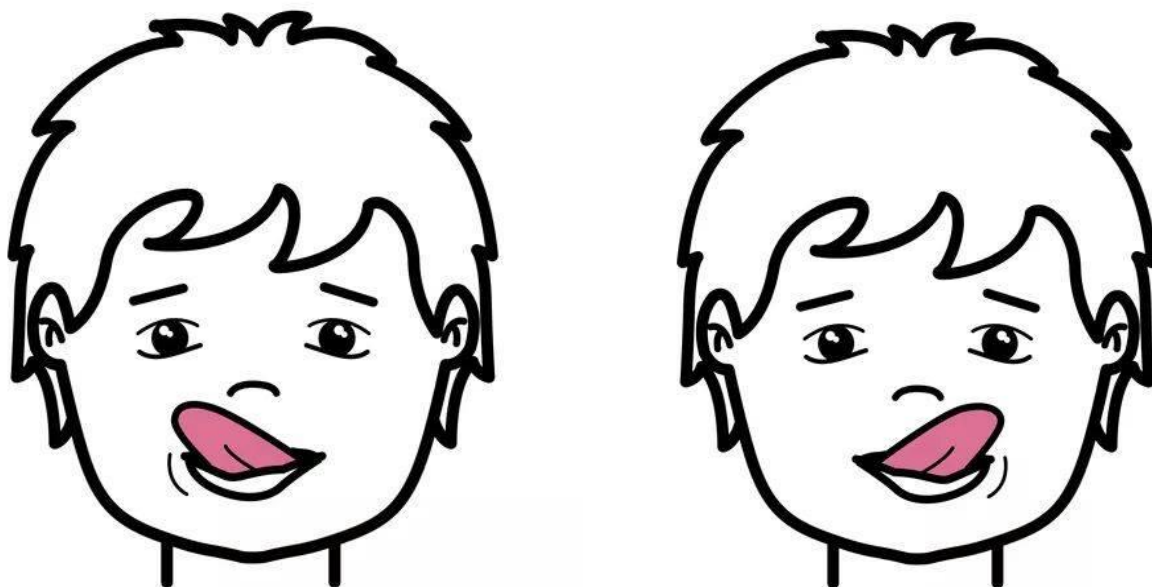

Vykrúcanie pier vpravo vľavo

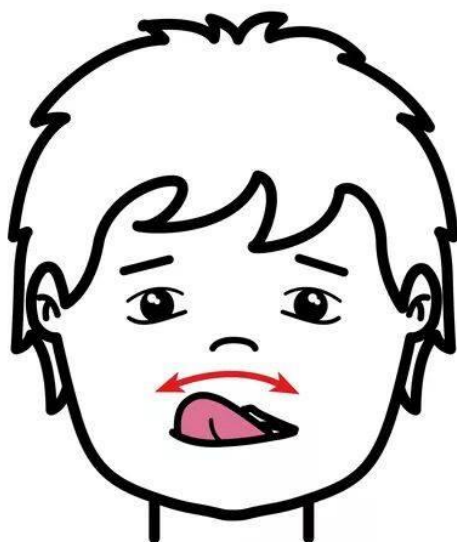

Vyfukovanie vzduchu cez pery – brnenie pier – nafukovanie líc

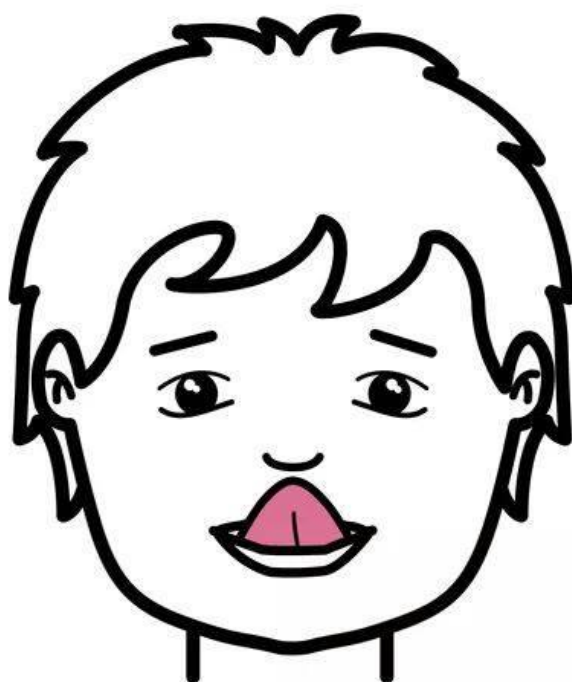
Úroveň 2

Olizovanie jazykom vpravo, vľavo, okolo podľa pokynov – pomaly – jazyk povyplazený

Olizovanie jazykom – horná pera – jazyk mierne vyplazený – rýchlo

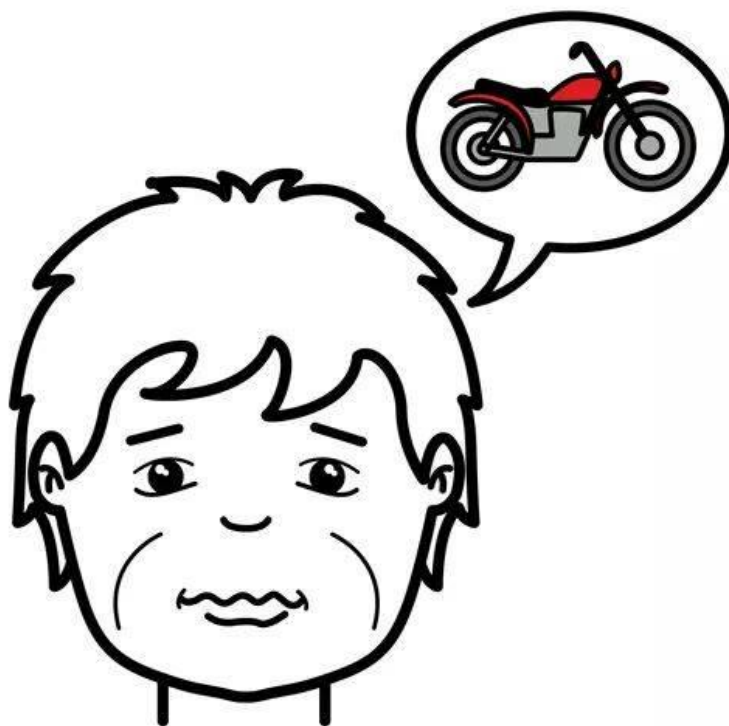
Lízanie hornej pery – snaha dotknúť sa jazykom nosa

Olizovanie spodnej pery – motivácia lížeme zmrzlinu

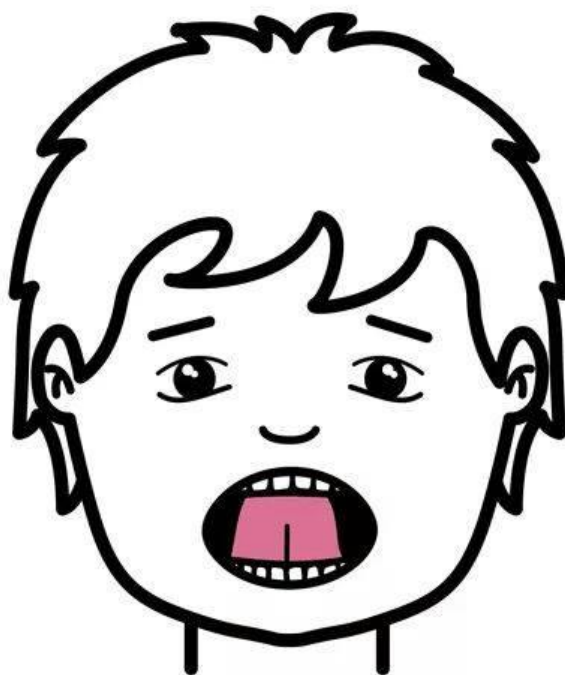

Vyplazovanie jazyka – schovávanie do úst

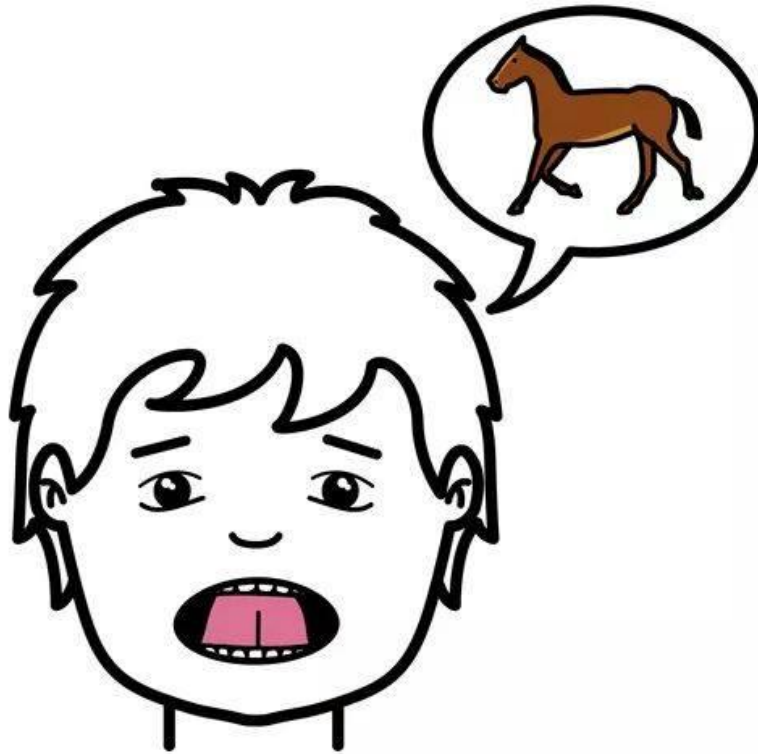

Vibrovanie pier a jazyka so zavretými ústami

Úroveň 3

Prehýbanie jazyka v ústach – mlynček – dotknúť jazykom podnebia

„klopkanie kopýt koňa – jazyk sa striedavo dotýka podnebia a rýchlym klipnutím sa dostáva dole

Žmurkanie jedným okom – striedavo druhé oko a posúvanie kútikov úst k žmurkajúcemu oku

Postupnosť dychových cvičení pre deti predškolského veku

(Jazyk a komunikácia - artikulácia, výslovnosť)

(všetky úrovne – dychové cvičenie je dôležité pre rozcvičenie hovoridiel a hlasiviek)

Dychové cvičenia s dôrazom na zadržanie dychu

U1: hlboký tichý nádych zadržanie dychu a výdych (na balkóne voniam kvety)

U2: hlboký nádych a silu výdychového prúdu (fiktívna, alebo skutočná hra sa s nafúkaným balónom, nafúkame si imaginárny alebo skutočný balón)

U3: na 2 doby nádych, 2 doby zadržať dych a 3 doby výdych (plávanie - napodobníme pohybom plávanie, sústredíme sa na pravidelné dýchanie)

Dychové cvičenia s dôrazom na výdychový prúd a jeho predlžovanie

U1: nádych a slabý, predlžovaný výdych (lopta spadla na kaktus)

U2: nádych a predlžovaný výdych (na bicykli nám fučí plášť na kolese, fúkanie do slamky)

U3: nádych a mierený dlhý výdych (stolový futbal – fúkanie do loptičky)

Dychové cvičenia s dôrazom na silu a dĺžku výdychového prúdu

U1: zahráme sa na vietor – silný, slabý vietor podľa pokynov (vyfukovanie na hlásku fíííí, fiuuuu, fúúúú s rôznou intenzitou hlasu)

U2: krátky a dlhý výdych (bublifuk - fúkame imaginárny bublifuk, fúkame skutočný bublifuk, striedavo robíme malé a veľké bubliny)

U3: studené ruky (spojíme si dlane tesne pred ústami, nádychom a výdychom s pootvorenými ústami si „zohrievame studené ruky“).

Dychové cvičenia spojené s fonáciou

U1: nádych a udieranie o ústa počas výdychu so zapojením fonácie (hra na indiánov, rôzna rytmika alebo melódia môže predstavovať indiánske kmene),

U2: zameriame sa na predlžovanie výdychového prúdu (pristáva lietadlo),

U2: nádych na rôzne slová v rozličnej dĺžke výdych („mňau“ mačka prosí o mlieko, iné námety pri motivácii k cvičeniam môže byť napr. bzukot včely, trúbenie auta, mekot kozy, pípanie kuriatka, pišťanie myši a pod.

